

SOCIALINĖS ANTROPOLOGIJOS IR ETNOLOGIJOS STUDIJOS

LIETUVOS

14(23)

2014

ETNOLOGIJA

LITHUANIAN ETHNOLOGY

STUDIES IN SOCIAL ANTHROPOLOGY AND ETHNOLOGY

MUZIEJUS: ŽINIOS IR ETNOGRAFIJA

Sudarytoja AUKSUOLĖ ČEPAITIENĖ

MUSEUM: KNOWLEDGE AND ETHNOGRAPHY

Edited by AUKSUOLĖ ČEPAITIENĖ

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

Leidybą finansuoja
LIETUVOS MOKSLO TARYBA
NACIONALINĖ LITUANISTIKOS PLĖTROS 2009–2015 METŲ PROGRAMA
Sutarties Nr. LIT 7-53

REDAKcinĖ KOLEGIJA

Vytis Čiubrinskas (vyriausiasis redaktorius)
Vytauto Didžiojo universitetas

Auksuolė Čepaitienė
Lietuvos istorijos institutas

Jonathan Friedman
*École des Hautes Études en Sciences Sociales
Kalifornijos universitetas, San Diegas*

Neringa Klumbytė
Majamio universitetas, Ohajus

Orvar Löfgren
Lundo universitetas

Jonas Mardosa
Lietuvos edukologijos universitetas

Žilvytis Šaknys
Lietuvos istorijos institutas

REDAKcinĖS KOLEGIJOS
SEKRETORĖ

Danguolė Svidinskaitė
Lietuvos istorijos institutas

Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos – etnologijos ir socialinės/kultūrinės antropologijos mokslo žurnalas, nuo 2001 m. leidžiamas vietoj tęstinio monografijų ir studijų leidinio „Lietuvos etnologija“. Jame spausdinami moksliniai straipsniai, konferencijų pranešimai, knygų recenzijos ir apžvalgos, kurių temos pirmiausia apima Lietuvą ir Vidurio/Rytų Europą. Žurnalas siekia pristatyti mokslo aktualijas ir skatinti teorines bei metodines diskusijas. Tekstai skelbiami lietuvių arba anglų kalba.

Redakcijos adresas:
Lietuvos istorijos institutas
Kražių g. 5
LT-01108 Vilnius

Tel.: + 370 5 262 9410
Faks: + 370 5 261 1433
El. paštas: etnolog@istorija.lt
v.ciubrinskas@smf.vdu.lt

Žurnalas registruotas:

European Reference Index for the Humanities (ERIH)

EBSCO Publishing: Academic Search Complete, Humanities International Complete,
SocINDEX with Full Text

Modern Language Association (MLA) International Bibliography

TURINYS / CONTENTS

<i>Pratarmė (Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas)</i>	5
<i>Foreword (Auksuolė Čepaitienė, Vytis Čiubrinskas)</i>	7

Straipsniai / Articles

Auksuolė Čepaitienė

Įvadas: muziejus, žinios ir etnografija	11
Introduction: Museum, Knowledge and Ethnography. Summary	33

Jonas Mardosa

Etnografija kraštotyros muziejuose: kai kurie istoriniai raiškos aspektai ir šiuolaikinės būklės refleksijos	35
Ethnography in Local Lore Museums: Some Historical Aspects of Expression and Reflections on the Contemporary Situation. Summary	64

Hubert Czachowski

Muziejus kaip kultūros laboratorija. Marijos Znamierowskos-Prüfferowos indėlis į etnografinę muziejininkystę	69
The Museum as a Laboratory of Culture. The Contribution of Maria Znamierowska-Prüfferowa to Ethnographic Museology. Summary	84

Eglė Rindzevičiūtė

Sovietiniai lietuviai, gintaras ir „naujieji baltai“: tautinės ir regioninės tapatybės Lietuvos muziejuose, 1940–2009	87
Soviet Lithuanians, Amber and the ‘New Balts’: National and Regional Identities in Lithuanian Museums, 1940–2009. Summary	112

Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė

Vizualinės etnografijos naratyvas: Pitt Rivers muziejaus atvejis	113
Narrative of Visual Ethnography: A Case Study of the Pitt Rivers Museum. Summary	133

Goda Palekaitė

Nesamas ir niekada nebuvęs: šiuolaikinės san erdvės nesuderinamumas Namibijoje	137
The Non-Existent that Never Was: The Inconsistency of Contemporary San-space in Namibia. Summary	158

Ainė Ramonaitė, Rytė Kukulskytė

Etnokultūrinis judėjimas sovietmečiu: nematoma alternatyva sistemai?	161
The Ethno-cultural Movement in Soviet Lithuania: Invisible Alternative to the Regime? Summary	179

Diskusijos / Discussions

Vida Savoniakaitė

Autentiškumo prasmės: apie kultūros paveldą ir nacionalumą	183
Concepts of Authenticity: Toward Cultural Heritage and Nationalism.	
Summary	196

Taikomieji darbai / Applied Projects

Janina Samulionytė, Sigita Žukauskaitė

Lietuvos liaudies buities muziejaus paroda „Lietuvių duona. Su savo kepalėliu visur stalą rasi“	199
The Exhibition of the Lithuanian Folk Museum ‘Lithuanian Bread. With Your Loaf You Will Find a Table Everywhere’. Summary	217

Inga Levickaitė-Vaškevičienė

Muziejinių vertybių skaitmeninimas Lietuvos liaudies buities muziejuje: naujos sklaidos galimybės	219
The Digitization of Museum Holdings at Lithuania’s Folk Museum: The Possibilities of a New Dissemination. Summary	233

Interviu / Interview

Pokalbis su Oksfordo universiteto vizualinės antropologijos profesoriumi Marcusu Banksu (<i>Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė</i>)	235
---	-----

Recenzijos ir apžvalgos / Reviews

Ida Harboe Knudsen. New Lithuania in Old Hands: Effects and Outcomes of EUropeanization in Rural Lithuania (<i>Kristina Šliavaitytė</i>)	247
Andželika Bylaitė-Žakaitienė. Lietuvių etiketas ir bendravimo kultūra XX amžiuje (<i>Rasa Paukštytė-Šaknienė</i>)	251
Jūratė Vyliūtė, Gaila Kirdienė. Lietuviai ir muzika Sibire (<i>Austė Nakienė</i>) ...	256
Anete Karlsonė. Dziesmu svėtki un tautiskā tēpa attīstība Latvijā 19.gadsimta beigās un 20.gadsimtā (<i>Irma Šidiškienė</i>)	258

Konferencijos / Conferences

SIEF penkiasdešimtmečio jubiliejaus simpoziumas Amsterdame (<i>Vytautas Tumėnas</i>)	263
RAI konferencija Britų muziejuje Londone: antropologija ir fotografija (<i>Goda Palekaitė</i>)	266

Sukaktys / Anniversaries

Etnologei Irenai Aušrelei Čepienei – 80 (<i>Žilvytis Šaknys</i>)	269
Lietuvos gyvenviečių ir sodybų tyrinėtoji Izidoriui Butkevičiui – 90 (<i>Irena Regina Merkienė</i>)	271

In Memoriam

Vitalis Morkūnas (1929–2014) (<i>Žilvytis Šaknys</i>)	275
---	-----

Interviu

Pokalbis su Oksfordo universiteto vizualinės antropologijos profesoriumi Marcusu Banksu

Marcusas Banksas yra Oksfordo universiteto Socialinės ir kultūrinės antropologijos instituto (*Institute of Social and Cultural Anthropology*) vizualinės antropologijos profesorius, dabartinis Antropologijos ir etnografijos muziejaus mokyklos direktorius. Mokslininkas, antropologijos studijas pradėjęs Kembriđžo universitete, kaip antropologas susiformavo lauko tyrimuose Indijoje ir Jungtinėje Karalystėje, kur tyrinėjo džainų bendruomenės socialinę organizaciją. Šia tema yra publikavęs monografiją *Džainizmo organizacija Indijoje ir Anglijoje* (*Organizing Jainism in India and England*) (1992). Įsitraukęs į lauko tyrimus tarp dviejų džainų bendruomenių – Indijoje Gudžarato valstijoje ir imigrantų džainų grupės, gyvenančios Leičesterio mieste Anglijoje, – autorius pristato džainizmą kaip religinę tradiciją. M. Banksas siekia atskleisti džainų tapatybę analizuodamas jų socialinę ir religinę organizacijas. Pirmoje knygos dalyje aptardamas džainų religines ir kastų organizacijas Indijoje, Džamnagarо mieste, atskleidžia, kaip džainai iš Gudžarato valstijos emigravo į Rytų Afriką pamažu transformuodami savo organizacijas. Antroje knygos dalyje jis žvelgia į naujas organizacijos formas, susiformavusias džainų grupėje, atvykusioje į Leičesterį iš Rytų Afrikos, kurios pakeitė patį džainizmo suvokimą. M. Banksas atkreipia dėmesį į tai, kaip religinės grupės naudoja ir keičia miesto erdves suteikdamos joms naujas prasmes. Knygoje išryškėja džainų bendruomenės ir religinės organizacijos Indijoje bei Jungtinėje Karalystėje lyginamasis aspektas.

Vėliau M. Banksas gilinosi į etniškumo ir nacionalizmo antropologines teorijas. Etniškumo klausimus nagrinėjo knygoje *Etniškumas: antropologinės konstrukcijos* (1996). Itin daug dėmesio knygoje skiriama etninėms mažumoms Britanijoje ir JAV. Etniškumą autorius apibrėžia kaip „rinkinį pernelyg supaprastintų ir akivaizdžių formuluočių apie ribas, kitoniškumą, tikslus ir laimėjimus, kilmę ir klasifikaciją, sukonstruotą tiek antropologo, tiek subjekto“ (Banks Marcus. 1996. *Ethnicity: Anthropological Constructions*. London: Routledge, p. 190). Knygoje

pristatomos atvejo studijos, padedančios atskleisti, kaip etniškumo, rasės ir nacionalizmo sąvokos vartojamos reklamoje ir spaudoje. Nacionalizmo ir neonacionalizmo problemas autorius aptarė didelį susidomėjimą sukėlusioje jo sudarytoje knygoje *Neonacionalizmas Europoje ir už jos ribų (Neo-nationalism in Europe and beyond)* (sud. Marcus Banks ir Andre Gingrich) (2006).

Keletą pastarųjų metų mokslininkas paskyrė vizualinės antropologijos tyrimams. Šia tema yra paskelbęs dvi mokslines studijas: *Vizualiniai metodai socialiniuose tyrimuose (Visual Methods in Social Research)* (2001), *Vizualinių duomenų naudojimas kokybiniame tyrime (Using Visual Data in Qualitative Research)* (2007) bei dvi sudarytas knygas kartu su savo kolegomis: *Padaryti matomą: Vizualinės antropologijos istorinės perspektyvos (Made to be Seen: Perspectives on the History of Visual Anthropology)* (sud. Marcus Banks ir Jay Ruby (2011)); *Permažstant vizualinę antropologiją (Rethinking Visual Anthropology)* (sud. Marcus Banks ir Howard Morphy) (1997).

Banksas knygoje *Vizualiniai metodai socialiniuose tyrimuose* (2001) supažindina skaitytoją, kaip naudoti vizualinę medžiagą socialiniuose tyrimuose, pateikia savitus požiūrius į vaizdinių kūrimą ir jų analizę lauko tyrimuose. Autoriaus tyrimo objektu tampa Egipto televizijos muilo operos, etnografinių fotografijų pardavimas Londono aukciono namuose, pornografiniai vaizdiniai internete. Plačiai aptiriamos naujosios informacinės technologijos, tarp jų multimedijos, analizuojamas vaizdinių pervedimas į skaitmenines formas. Autorius pateikia praktinių patarimų, kaip naudoti filmų ir fotografijų archyvus, kaip paskelbti vizualinių tyrimų rezultatus.

Šią tyrimų temą Banksas toliau plėtoja kitame savo veikale *Vizualinių duomenų naudojimas kokybiniame tyrime*. Čia jis sukoncentruoja dėmesį į istorinį, teorinį ir praktinį požiūrį naudodamas vizualinius duomenis kokybiniame tyrime. Mokslininkas pateikia daug pavyzdžių, kurie iliustruoja šiuos požiūrius. Taip pat jis atkreipia dėmesį į specifines etikos problemas vizualiniuose tyrimuose: nurodo, kaip pristatyti duomenis taikant vizualinius metodus akademinėi ir kitai auditorijai bei patiems tyrimo dalyviams. M. Banksas iškelia bendradarbiavimo kokybinio tyrimo metu su žmonėmis problemą, gilinasi į vizualinių vaizdinių reikšmės klausimus, pavyzdžiui, nurodo, kad vizualinio vaizdinio reikšmė, kurią kūrė tyrinėtojas, gali būti ne ta pati, kurią perskaitė žiūrovas (Banks Marcus. 2007. *Using Visual Data in Qualitative Research*. London: Sage, p. 33).

Naujausios Bankso tyrimų temos nenutolsta nuo vizualinių klausimų. Jo tyrimų interesai apima mažo miestelio Vakarų Indijoje istoriją, kinematografinę praktiką kolonijinėje Indijoje, etnografinio filmo istoriją ir vizualinių tyrimų metodologijų raidą. Jo dabartiniai tyrimai, finansuojami Oksfordo universiteto *Johno Fello* fondo, yra sukoncentruoti į teismo medicinos problemas, ypač domimasi vaizdinių pateikimu ir naudojimu teismo ekspertizės kontekste.

Tikiuosi, kad interviu su vienu žymiausių britų vizualinės antropologijos specialistu, Oksfordo universiteto profesoriumi M. Banksu padės geriau susipažinti su autoriaus tyrimų interesais bei pažinti Didžiosios Britanijos akademinę aplinką, kurioje jis brendo kaip mokslininkas.

Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė

Rasa Račiūnaitė-Paužuolienė: Profesoriau, norėčiau Jūsų paklausti, kaip susidomėjote antropologija ir socialiniais mokslais?

Marcusas Banksas: Kadangi paauglystėje, dar būdamas jaunuolis, labai domėjausi geologija, aš nuvykau į universitetą pokalbio stoti į geologijos specialybę. Jie pasakė, kad neturiu išklauses pakankamai dalykų, reikalingų šiai specialybei, tad pasiūlė studijuoti archeologiją ir paaiškino, kad tai yra bemaž tas pats daiktų kasinėjimas. Taigi aš sutikau. Tačiau jie pasakė: „negali studijuoti vien archeologijos be antropologijos“. Kada pradėjau savo studijas, suvokiau, kad mane menkai domina archeologija, bet atradau nepaprastai įdomią antropologiją. Tai įvyko visai atsitiktinai. Aš niekada apie tai negalvoju.

R. R-P.: Jūs niekada apie tai negalvojote anksčiau?

M. B.: Vaikas turėjau miglotą supratimą apie archeologiją, bet tai tebuvo vaiko fantazijos apie Egipto piramides ir mumijas. Iš tiesų aš nežinojau, kas yra archeologija.

R. R-P.: Galbūt Jūsų tėvai turėjo įtakos pasirenkant specialybę?

M. B.: Ne. Mano tėvas buvo chemikas, chemijos mokytojas. Mano mama buvo tik namų šeimininkė. Net iki šių dienų, nors mano abu tėvai jau yra mirę, net tuomet, kai rašiau daktaro disertaciją, mano tėvai nesuvokė, ką aš veikiu.

R. R-P.: Kodėl savo studijoms pasirinkote Kembridžo universitetą? Galbūt vaikystėje lankėte privačią mokyklą? Koks buvo Jūsų pasirengimas Kembridžo universitetui?

M. B.: Labai menkas. Aš lankiau valstybinę mokyklą. Man gerai sekėsi mokykloje, be to, mano mokyklos direktorius mokėsi Kembridže po Antrojo pasaulinio karo. Jis buvo kariškis. Kariškiai vyrai, galbūt kariškės moterys, kurie kovojo Antrajame pasauliniame kare, pagal tam tikrą programą galėjo studijuoti universitete vienerius ar dvejus metus be jokių stojimo į universitetą reikalavimų. Mano mokyklos direktorius buvo Kembridže ir ten jam patiko. Pamatęs, kad man sekasi egzaminai, jis pasiūlė rašyti prašymą. Aš niekada iki tol nebuvau Kembridže. Taigi parašiau prašymą stoti į geologijos specialybę, kaip ir sakiau... Aš esu nepaprastai laimingas, kad patekau į Kembridžą. Tai puikus išsilavinimas.

R. R.-P.: Ką Jums ir Jūsų asmenybei suteikė Kembridžo universitetas? Kodėl šios studijos buvo svarbios Jūsų žinioms ir išsilavinimui?

M. B.: Aš supratau, kad puiku būti gabiam. Mano mokykla nepasižymėjo labai aukštu mokymo lygiu, todėl buvo labai sunku realizuoti save. Kada ateini į Kembridžą, tu sutinki daugybę protingų žmonių, kurie nori studijuoti. Kaip jau sakiau, universitete atradau antropologiją, ko aš nesitikėjau. Taigi universitetas man padovanojo antropologiją ir aš turėjau labai labai gerus antropologijos dėstytojus.

R.R.-P.: Gal galėtumėte išvardinti keletą jų?

M. B.: Jack Goody. Jis buvo departamento vedėjas Kembridžo universitete, kai studijavau. Mano doktorantūros vadovė buvo Caroline Humphrey, kuri dabar pensininkė. Ji yra Mongolijos ir Centrinės Azijos ekspertė. Be to, aš daug sužinojau apie muziejus – tai buvo pirmas reikšmingas dalykas, kurį sužinojau. Aš mėgau muziejus dar būdamas vaikas. Kembridžas turi Archeologijos ir antropologijos muziejų, kaip ir Oksfordas – Pit Rivers muziejų, tik daug mažesni. Kita mano doktorantūros vadovė Deborah Swalow (dabar – Courtauld meno instituto direktorė Londone) buvo viena iš muziejininkių, iš kurios išmokau branginti ir vertinti materialinę kultūrą bei įgijau antropologinį materialinės kultūros suvokimą. Jeigu būčiau studijavęs antropologiją kitame universitete, pavyzdžiui, Mančesterio universitete, niekada nebūčiau susipažinęs su materialine kultūra ir muziejininkyste ir nebūčiau įgijęs tokį supratimą, kokį įgijau XX a. 8 dešimtmetyje. Tai glaudžiai susiję su tuo, kaip mokome antropologijos ir kaip atliekame antropologijos tyrimus čia [Oksfordo universitete, – R. R.-P.]

R. R.-P.: Ką Jūs atradote Oksfordo universitete, kai atvykote iš Kembridžo? Kokį skirtumą pastebėjote?

M. B.: Skirtumą pastebėjau, nes čia nebuvo bakalauro studijų. Aš buvau baigęs bakalauro, magistro ir doktorantūros studijas Kembridže. Kai atvykau į Oksfordą, čia buvo tik magistrantūros studijų departamentas, kuriame buvo dėstoma keletas antropologijos kursų, skirtų žmogaus studijoms. Tuo metu buvo gerokai mažesnis departamentas. Dabar jis yra didžiausias šalyje, kitaip nei 1987 metais, kai pradėjau jame dirbti. Mano pirmasis darbas buvo Oksfordas. Aš baigiau doktorantūrą 1985 metais, dar vienerius metus pasilikau Kembridže podoktorantūros studijoms ir tada nuvykau mokytis į Filmų mokyklą [Londone, – R. R.-P.] vienerius metus, ir vėliau atvykau čia, į savo pirmąjį darbą.

Kadangi buvo gerokai mažesnis departamentas, tiesą sakant, jis buvo šiek tiek atsilikęs palyginti su tuo laikotarpiu, kai jam 1950–1960 m. vadovavo Evans-Prichard. Realiai jie nepradėjo modernėti jam ir kitiems departamento nariams pasitraukus į pensiją. Bet po dešimtmečio departamentas pats pradėjo atsinaujinti. Ilgą laiką buvau jauniausias katedros narys. Kai pradėjau dirbti, visi kiti buvo

arti pensinio amžiaus. Prasidėjus pokyčiams, departamentas tapo jaunesnis, didesnis. Aš labai džiaugiausi atradęs čia didelę grupę žmonių – Pietų Azijos mokslininkų. Iš tiesų čia buvo gerokai daugiau Pietų Azijos tyrinėtojų nei Kembridže. Man buvo naudinga sutikti daugybę žmonių, dirbančių moderniosios istorijos, sociologijos, antropologijos srityse. Apskritai visi labiau gilinosi į Indijos ar Pietų Azijos tyrimus. Aš atradau migracijos studijas. Nors mano daktaro tyrimas buvo susijęs su migrantų bendruomene, tačiau nepažinojau nė vieno, besidominčio migracijos klausimais, todėl man buvo malonu sutikti kitų žmonių, dirbančių šioje srityje. Tai man buvo naudinga rašant antrąją knygą, skirtą etniškumo temai. Dirbdamas Kembridže nebūčiau parašęs nieko panašaus, jei nebūčiau sutikęs Oksforde dirbančių tyrinėtojų, besidominčių tais pačiais klausimais.

Oksfordo socialinės ir kultūrinės antropologijos departamentas yra puikus, jis man suteikia daug laisvės. Čia aš galiu laisvai gilintis į vizualinės antropologijos, o šiuo metu – į teismo antropologijos temas. Niekas man nenurodinėja, ko negaliu ar privalau daryti ir pan.

R. R.-P.: Ar Jūs neturėjote tokios laisvės Kembridže?

M. B.: Aš niekada nedirbau Kembridže. Aš nesu tikras, kad ten irgi būčiau turėjęs tokią laisvę, nes niekada nedirbau kituose departamentuose. Tam tikros akademinės sritys tiesiog tave varžo ir nesi laisvas.

R. R.-P.: Dar vienas klausimas apie Socialinės ir kultūrinės antropologijos institutą Oksforde. Koks skirtumas tarp Socialinės ir kultūrinės antropologijos instituto praeityje, kai Jūs atėjote, ir šiandien?

M. B.: Puiku. Buvo labai mažas institutas, kai aš atėjau. Regis, tada buvo 6 departamento nariai, o šiandien kartu su podoktorantūros studijų studentais ir pagal sutartį dirbančiais tyrinėtojais yra daugiau nei 80 žmonių – tai visai kas kita. Be to, jūs žinote, kad Socialinės ir kultūrinės antropologijos institutas šiandien įgijo platesnę antropologijos viziją ir tapo centru, mokykla, kuri apima mokslo ir technologijų studijas, kognityvinę antropologiją, migracijos studijas bei antropologijos suvokimą, susiejantį visas šių skirtingų socialinių mokslų sritis. Tuo metu, kai aš pradėjau dirbti departamente, buvo labai aiškus, labai tradicinis socialinės antropologijos suvokimas.

R. R.-P.: Kokie pokyčiai įvyko Socialinės ir kultūrinės antropologijos institute per 25 metus?

M. B.: Manau, kad pokyčiai vyko laipsniškai. Dabar žvelgiu atgal ir suprantu, kaip mes pasikeitėme, bet to nepastebėjau tuo metu, kai jie vyko. Manau, kad pirmasis didelis pokytis susijęs su Stevenu Vertovecu. Šiuo metu jis dirba Maxo Plancko institute Gottingene, Vokietijoje. Jis gavo labai didelę dotaciją tarpnacionalinių bendruomenių programai. Tai buvo pirmoji labai didelė, nepaprastai didelė užsienio dotacija, suteikusi departamentui pasitikėjimą. Žinoma,

jis įdiegė naują darbo kryptį, pavyzdžiui, darbą grupėse (iki tol mokslininkai dirbo po vieną) ir sukūrė tyrimų centrą, skirtą konkrečiai temai, šiuo atveju – tarpnacionalinėms bendruomenėms. Tai suteikė impulsą kitiems žmonėms manyti, kad ir jie gali gauti labai didelę dotaciją ir įsteigti tyrimo centrą.

Mano nuomone, visa ši veikla, kurią matote šiandien, nebūtinai buvo nulemta Steveno pradinės stipendijos. Tačiau Steveno pradinė dotacija buvo pirmasis ženklas, padėjęs suprasti, kad mes galėtume būti kitokie nei iki tol, kai tekdavo iš savo atlyginimų susimokėti tyrimų išlaidas, o už lėktuvo bilietus gauti nedideles išmokas ir pan. Taigi mes įgijome daug platesnę viziją. Dėl to Socialinės ir kultūrinės antropologijos institutas tapo daug svarbesnis universitete. Manau, kad anksčiau jis buvo pernelyg mažas ir uždaras, todėl universitetas rimtai mūsų nevertino.

R. R.-P.: Ar galėtumėte palyginti Oksfordo universiteto Antropologijos departamentą su Kembridžo universiteto antropologijos departamentu?

M. B.: Kembridžo departamentas yra didesnis dėl keleto aspektų. Pavyzdžiui, jie turi platesnę bakalauro studijų programą, jie jau yra svarbi Kembridžo universiteto dalis. Be to, departamento darbuotojai yra svarbiausių Kembridžo koledžų, tokių, kaip King's College, nariai. Mūsų departamento darbuotojai palaikė anksčiau ir dabar palaiko ryšius su Kembridžo magistro studijų koledžais, kurie istoriškai silpnesni Oksfordo koledžų sistemoje. Dabar mes gauname tokias didžiules dotacijas tyrimams, kad iš tiesų tapome vienu didžiausių socialinių mokslų departamentų. Kembridžo universiteto mokslininkai rimtai mus vertina ir mes artimai bendradarbiaujame su Socialinių mokslų sektoriumi.

R. R.-P.: Kaip Jūs atradote vizualinę antropologiją? Ar galėtumėte papasakoti apie Jūsų vizualinės antropologijos studijas?

M. B.: Taip. Pabaigęs doktorantūros lauko tyrimus, aš su dar vienu studentu ir doktorantūros vadove išvykome į Indiją atlikti papildomų lauko tyrimų. Iš tikrųjų jie atliko lauko tyrimus, o man kažkas pasiūlė nufilmuoti etnografinį filmą. Dabar bandau prisiminti, kaip viskas vyko. Aš gana artimai bendravau su kitu departamento antropologu Alanu Macfarlane'u [...] Anksčiau jis buvo dirbęs su kitu labai žymiu austrų antropologu Christophu von Fürer-Haimendorfu, kuris buvo atvykęs į Britaniją. Von Fürer-Haimendorfas kūrė filmus Indijoje ir Nepale. Alanas Macfarlane'as labai domėjosi filmų kūrimu. Regis, jis man pasiūlė, kadangi turėjo nedidelę „Super-8“ filmavimo kamerą, šiek tiek pafilmuoti ir sukurti nedidelį filmą šia kamera. Taigi sukūriau nedidelį filmą, kurį mes perkėlėme į video. Filmą nelabai pavyko. Vis dėlto mane nepaprastai sudomino pats filmo kūrimo procesas. Tada Karališkasis antropologijos institutas paskelbė konkursą filmų kūrėjams, kuriems stipendijas pagal instituto paraišką buvo skyręs Leverhulmo fondas. Buvo numatyta kandidatus siųsti į Nacionalinę filmų ir te-

levizijos mokyklą, kad įgytų etnografinių dokumentinių filmų kūrėjų specialybę. Parašiau prašymą, pateikiau trumpą mėgėjišką filmą ir gavau stipendiją. Taigi nuvykau į Filmų kūrėjų mokyklą metams ir mokiausi dokumentinių filmų programoje profesionalų filmų mokykloje. Po metų aiškiai suvokiau, kad niekada nebūsiu geras filmų kūrėjas dėl įvairių priežasčių: neturiu tokių sugebėjimų ar kūrybiškumo, tačiau apskritai mane labai sužavėjo filmas kaip medijų ir vizualinio pristatymo priemonė.

Atvykęs į Oksfordą, aš sutikau vieną svarbiausių vizualinės antropologijos lyderių – Elizabeth Edwards, kuri tuo metu dirbo Pitt Rivers muziejuje – labai įtakingą, labai svarbią antropologinės fotografijos istorikę. Prieš atvykdamas į Oksfordą nežinojau, kad Elizabeth Edwards čia jau dirbo ir domėjosi fotografija. Taip pat nežinojau apie kitą kolegą – Howardą Morphy, kuris buvo dirbęs su filmo kūrėju (Ianu Dunlopu) Australijoje atlikdamas lauko tyrimus tarp aborigenų. Kadangi aš taip pat domėjausi filmais, sugalvojome kai ką nuveikti kartu. Elizabeth ir aš pirmiausia pradėjome nuo filmų fakultatyvų ir pagaliau sukūrėme vizualinės antropologijos magistro programą. Taigi mes pasiekėme, kad vizualinė antropologija įsitvirtintų universitete, kur ji dėstoma iki šiol. Tuo metu aš taip pat dirbau filmų prodiuseriu, kadangi turėjau supratimą, kaip kurti filmus, todėl galėjau žmonėms padėti gauti lėšų iš įvairių fondų ir prisidėti prie filmų kūrimo. Tada aš pradėjau mąstyti apie vizualinį pristatymą ir kaip aš galėčiau suorganizuoti konferenciją, kuri tapo paskata parašyti knygą. Kartu su Howardu Morphy sudarėme knygą *Permaštant vizualinę antropologiją (Rethinking Visual Anthropology)* (Yale, 1997). Tuo ir pradėjau – suvokiau, kad ateityje galiu savo darbinę veiklą susieti su vaizdiniais.

Taigi vykdžiau didelį katalogo sudarymo projektą: bandžiau išigyti visus filmus iš Jungtinės Karalystės ir kitų šalių. Tai buvo istoriškai svarbu antropologijai. Tada pradėjau tyrinėti filmus, sukurtus Indijoje kolonijiniu laikotarpiu. Vykau į mokslines keliones į Indiją dirbti archyvuose ir išitraukiau į komandą su kitais kolegomis, kurie tyrinėjo istorinius filmus. Ta veikla užsiimu iki šiol: neseniai Kembridže suorganizavau seminarą apie istorinius filmus ir kitus vaizdinius Indijoje. Taigi vis dar dirbu šioje srityje.

Pastaruosius kelerius metus domiuosi teismo antropologija, mokslo praktika ir kaip mokslas vizualizuojamas. Iš tiesų neturiu pakankamai laiko atlikti nuoseklų lauko tyrimą šioje srityje, tačiau aš atlikau nedidelį lauko tyrimą keliose laboratorijose ir turiu tyrimo asistentą, kuris dirba pagal mano nurodymus keletą mėnesių. Praėjusiais metais buvau Indijoje ir atlikau nedidelį darbą laboratorijoje. Taigi pamažu plečiu ryšius ir ieškau būdų, kad projektas būtų vizualus, bandau išsiaiškinti, kaip teismo medicinos ekspertai naudoja fotografijas, pirštų atspaudus, DNR diagramas laboratorijoje, kad sukurtų pasakojimą apie nusikaltimo veiksmus.

1 pav. Pitt Rivers muziejaus interjeras, Oksfordo universitetas. Fot. Malcolm Osman.
2010 m. Sutikimą publikuoti nuotrauką suteikė Pitt Rivers muziejus [2014 28 1]

R. R.-P. Ar galėtumėte plačiau papasakoti apie Jūsų HADDON projektą, skirtą sukatalogizuoti archyvinės etnografinių filmų juostas Pitt Rivers muziejuje?

M. B. Jūs paklausėte apie etnografinių filmų katalogą HADDON. Gaila, kad šiuo metu dėl techninių priežasčių jis nėra prieinamas, tačiau kolega iš kito universiteto turi dotaciją, kuri, kaip tikimės, bus panaudota katalogui atnaujinti. Pitt Rivers muziejus neturi didelės archyvinių filmų kolekcijos, bet keletas filmų buvo suskaitmeninti ir yra prieinami internete (<<http://www.prm.ox.ac.uk/film.html>>), kartu su labai didelėmis fotografijų kolekcijomis (<<http://www.prm.ox.ac.uk/photocollection.html>>).

R. R.-P. Kokie yra ryšiai tarp Socialinės ir kultūrinės antropologijos instituto ir Pitt Rivers muziejaus?

M. B. Yra labai artimi santykiai tarp Socialinės ir kultūrinės antropologijos instituto (*Institute of Social and Cultural Anthropology*) ir Pitt Rivers muziejaus (žr. 1 pav.). Trys mano kolegos – Clare Harris, Christopher Mortonas ir Laura Peers – yra muziejininkai šiame muziejuje ir dėsto Socialinės ir kultūrinės ant-

ropologijos institute. Be to, visi mes drauge dėstome Vizualinės, materialinės ir muziejaus antropologijos magistrantūros programoje. Daugiausia mūsų mokymų vyksta muziejuje. Kaip ir mano kolegos, keletas mūsų doktorantų atlieka tyrimus naudodami muziejaus kolekcijas arba rašo darbus, susijusius su šiomis kolekcijomis.

R. R.-P.: Kaip Jūs atradote džainizmą? Kodėl Jūs nutarėte atlikti džainizmo tyrimus Indijoje ir Anglijoje?

M. B.: Tai daug lengviau atsakyti. Aš ketinau studijuoti doktorantūroje, pateikiau prašymą finansavimui ir iš pradžių ketinau tyrinėti puodininkystę. Anksčiau buvau tyrinėjęs puodus, keramiką. Mano kolega, kuris buvo vyresnio kurso doktorantas, papasakojo man apie Nepalą, kuriame yra miestas, garsėjantis keramikos gaminiiais. Taigi iš pradžių tam ketinau skirti savo tyrinėjimus. Kai pasikalbėjau su savo doktorantūros vadovėmis Caroline Humphrey ir Debbie (Deborah) Swallow, jų nesudomino ši tema. Iš tiesų nežinau, kodėl. Tuo metu Caroline buvo ką tik pradėjusi savo projektą, skirtą džainizmui. Ji pasiūlė kartu vykdyti projektą, taigi nuo pat ankstyvųjų dienų sukūrėme komandą, dirbančią antropologijos srityje. Caroline ilgainiui priėmė dirbti tris studentus ir mes antropologiniu požiūriu tyrinėjome skirtingus džainizmo aspektus. Tuo pačiu metu, maždaug 1980 m., Jackas Goody dirbo departamento vadovu. Jis nerimavo, kad visiems departamento doktorantams pritrūks darbo aukštosiose mokyklose, todėl mus skatino galvoti apie kitas karjeros galimybes. Viena karjeros galimybė, kuri man pasirodė patraukli, buvo darbas viešajame muziejų sektoriuje Jungtinėje Karalystėje, kurios specialūs fondai pasiūlė remti muziejininkus, dirbančius su etninių mažumų bendruomenėmis. Taigi aš nutariau, kad galiu pabandyti ir atlikti doktorantūros tyrimus pasirinkta tema, tiksliau – Caroline pasiūlyta džainizmo tema. Užuoat atlikęs tyrimus Radžastane, kur ji dirbo, aš nuvykau į Gudžaratą, esantį į pietus nuo Radžastano. Daugelis migrantų į Jungtinę Karalystę yra atvykę iš Gudžarato. Aš nuvykau ten išmokti kalbos, kuri vėliau praverstų dirbant ne akademinį darbą. Kaip esu sakęs, jau anksčiau susidomėjau muziejininkyste, kuri man atrodė puiki karjeros galimybė. Aš galvojau, kad užuoat vien mokėsis kalbos, tikriausiai tyrinėsiu tos šalies vietinius gyventojus, kalbančius gudžarati kalba. Kai išsiaiškinau, kad esama džainizmo išpažinėjų migrantų Jungtinėje Karalystėje (džainizmo išpažinėjai migravo iš Indijos XIX a. pabaigoje), nutariau palyginti, ištirti, kaip džainizmo išpažinėjai migrantai suvokia džainizmą už Indijos ribų, o tai dėl techninių priežasčių yra gana sunku. Taigi mano tyrimai buvo padalinti per pusę: pusė lauko tyrimų vyko čia [Jungtinėje Karalystėje, – R. R.-P.], pusė – ten, Indijoje (žr. 2 pav.). Apskritai man pasisekė būti tinkamoje vietoje tinkamu metu, taip pat ne mažiau svarbūs atsitiktinumo, ateities planavimo faktoriai, kurie buvo lemtingi rašant daktaro disertaciją. Tačiau

2 pav. Gatvės vaizdas ir džainų šventykla Džamnagaro mieste, Gudžarato valstijoje, Indija. Fot. Marcus Banks. 1984 m. Saugomos autorinės teisės: Marcus Banks

vėliau, gavus dėstytojo darbą aukštojoje mokykloje, man neberekėjo rūpintis muziejaininko darbu.

R. R.-P.: Vėliau viena Jūsų tyrimų temų buvo etniškumas ir nacionalizmas. Kodėl pasirinkote šią temą?

M. B.: Tai lengva atsakyti, kadangi tyrinėjau etninių mažumų grupes šioje šalyje. Jau anksčiau gilinausi į etniškumo literatūrą, padėjusią suvokti lauko tyrimų patirtis čia, Jungtinėje Karalystėje. Kaip jau sakiau, atvykęs į Oksfordą, sutikau tokius žmones kaip Stevenas Vertovecas, kurie taip pat domėjosi etniškumu, ir daugybę kitų, kurie jau yra išvykę iš Oksfordo. Man pasirodė, kad ši tema galėjo būti plėtojama ir tapti manąja. Be to, tuo metu dėščiau paskaitas apie etniškumo teoriją ir nacionalizmą. Todėl šią temą pasirinkau.

R. R.-P.: Ar galėtumėte plačiau papasakoti apie Jūsų dabartinį tyrimą, finansuojamą Johno Fello fondo?

M. B.: Gerai. Kaip žinote, daugybė sociologų ir antropologų tyrinėja mokslą. Iš tiesų jie nekuria mokslo, jie tyrinėja mokslininkus ir mokslo kūrimo būdus – tai mane taip pat domina dėl įvairių priežasčių. Be to, yra tam tikra grupė mokslininkų, dirbančių vizualinės antropologijos srityje, kurie nagrinėja vadinamąjį „ekspertų žvilgį“, „įgudusį žvilgį“. Tam tikros žmonių grupės savitu, dažnai techniniu žvilgsniu žvelgia į pasaulį, pavyzdžiui, radiologai. Tai irgi mane domina; aš suprantu, kad mokslininkų tyrinėjimas ir jų požiūris į dalykus turėtų būti gana įdomus, bet norėjau susirasti tokią veiklos sritį, tyrinėjimų sritį, kuri leistų domėtis mokslininkų tyrinėjamais objektais ir jų vaizdiniais, kurie prasmingi ne tik laboratorijoje, bet ir už jos ribų.

Teorinis mokslas nėra man labai įdomus, biologijos mokslas truputį komplikotas, kadangi aš pakankamai gerai nesuprantu genetikos. Taigi apsistoju ties teismo antropologija, kadangi čia dirba kiti žmonės, neturintys techninio išsilavinimo. Pateikiant įrodymus, jiems reikia papasakoti istorijas kartais materialia, kartais vizualia forma. Tuo metu JAV dramos serialas „CSI“ buvo labai popula-

rus televizijoje. Visi žiūrėjo, visi kalbėjo apie teismo mediciną viešojoje erdvėje. Aš pagalvojau, kodėl nepatyrinėjus to, kuo žmonės iš tikrųjų domisi, užuot tyrinėjus tai, kas žmonėms nelabai įdomu. Taigi aš pradėjau domėtis teismo medicina. Iš pradžių gavau leidimą kurį laiką dirbti pirštų antspaudų laboratorijoje. Neseniai gavau *Fello* fondo finansavimą (tyrimų fondas universitete, kuris skiria pinigus iš Oksfordo universiteto leidyklos), kuris moka mano tyrimų asistentui, ketinančiam dirbti mišrioje teismo laboratorijoje tik už Oksfordo ribų. Tai tik pati tyrimų pradžia. Beje, kai baigsiu eiti departamento vadovo pareigas, atliksiu pagrindinį šio projekto lauko tyrimą.

R. R.-P.: Jūs esate parašęs keletą knygų: vieną knygą apie džainizmo išpažinėjus, dvi knygas apie vizualinius tyrimo metodus ir vizualinę metodologiją, kitas knygas – apie etniškumą ir nacionalizmą. Kurią iš savo knygų vertinate labiausiai ir kodėl?

M. B.: Mano pirmoji knyga apie džainizmo išpažinėjus yra geriausia, nes aš daugiausia į ją įdėjau darbo. Tai buvo mano daktarinė disertacija. Žinote, parašęs šią knygą, aš tapau profesionaliu antropologu. Be to, nors niekas nebeskaito tos knygos, manau, kad joje yra svarbių duomenų apie džainizmą išpažįstančių žmonių gyvenimą, nors jos duomenys dabar jau pasenę. Kitos mano knygos, dauguma jų, yra parašytos antrinių šaltinių pagrindu. Nors jose yra originalių duomenų, tačiau jie ne tokie išsamūs. Mano knyga apie džainizmo išpažinėjus yra solidžiausias mano etnografijos darbas ir aš juo didžiuojuosi.

R. R.-P.: Kokie Jūsų ateities planai?

M. B.: Baigti dvejų metų departamento vadovo kadenciją nepraradus galvos! Artimiausiu laiku, galbūt kitais metais, ketinu teikti paraišką dideliam teismo antropologijos projektui. Manau, kad dabar su šiuo projektu dirbu priešokiais – tik tiek dabar galiu padaryti. Kadangi departamento vedėju dar dirbsiu dvejus metus, tad šiuo metu galiu atlikti vieną kitą darbelį. Tokie mano planai.

R. R.-P.: Kaip jūs įsivaizduojate etnografijos ir antropologijos muziejų ateitį? Kokios galėtų būti jų perspektyvos?

M. B.: Geras klausimas. Iš dabartinių Pitt Rivers muziejaus darbų aišku, kad ateitis priklausys nuo to, kiek muziejai bendradarbiauja (ar atnaujinama ryšius) su vadinamosiomis vietinėmis bendruomenėmis, iš kurių autentiški muziejaus artefaktai buvo surinkti. Mano kolegų Clare Harris, Chriso Mortono ir Lauros Peers patirtis muziejuje rodo, kad bendra veikla su vietinių bendruomenių žmonėmis renkant kolekcijų objektus ir fotografijas praturtina abi grupes.

R. R.-P.: Labai Jums dėkoju už įdomų interviu.